

Beschrijving van vier vloertegels uit de R.K.-parochiekerk de Heilige Maagd door Willem Kruf

De set van vier vloertegels lag bij de verbouwing van de kerk naar schouwburg in 1989/1990 op het priesterkoor van R.K.-parochiekerk de Heilige Maagd op de Grote Markt te Bergen op Zoom. Deze kerk was gebouwd in een in stijl gelijkend op de latere zogenaamde Waterstaatskerken en is ingewijd in 1829.

Momenteel kunnen de tegels worden bekeken in de Sint Gertrudiskapel aan de Scheldelaan.

De aangetroffen set tegels

Compleet tegeltableau in de Sint Gertrudiskapel

Afbeeldingen op de vier tegels

In het centrum van de uit vier tegels samengestelde set staat een leliekruis met daarbinnen in blauw de doornenkroon van Jesus en tussen de lilies een duif, de Heilige Geest. Op de tegels afzonderlijk staan de iconografieën van de vier evangelisten: Mattheus als mensenfiguur (engel), Markus de Leeuw, Lukas de Os, Johannes als Adelaar. Aldus Kitty Lameris bij de opnamen van het tv-programma Tussen Kunst en Kitsch in oktober 2011.

Verder een passage van de website dyksoft-superbe.50plusser.nl :

In het Nieuwe Testament staat als laatste deel het boek 'Apocalyps' of 'Openbaring' waarin de heilige apostel Johannes zijn visioenen op het eiland Patmos te boek heeft gesteld. Er staat in hoofdstuk 4:6-8: *"Midden voor de troon zag ik 4 Dieren, vol ogen van voren en achter: het eerste Dier als een Leeuw, het tweede Dier als een rund, het derde Dier als met een mensengelaat, het vierde Dier als een vliegende adelaar."*

Eerdere beschrijving in 1895 van dezelfde vloertegels in een andere kerk met vernoeming van fabrikant.

Van de website over Friedrich Wilhelm Mengelberg (geboren 18 oktober 1837 en overleden 6 februari 1919) kunnen we uit het beschrevene over de in 1892 voltooide en in 1965 gesloopte Sint Michaëlskerk te Zwolle het volgende citeren.

"Als een voorbeeld, hoeveel symboliek zelfs in een kerkvloer is aan te brengen. Nemen wij onderstaande beschrijving over uit de "Nieuwe IJsselbode" van 5 Dec. 1895: "De vloer is ontworpen door den heer W. Mengelberg uit Utrecht en uitgevoerd door de heeren Villeroy en Boch uit Mettlach a.d. Saar. Deze namen reeds zeggen ons, dat de vloer door schoonheid moet uitmunten. "

Bij de verdere beschrijving van de vloer valt het op dat vloertegels zijn voorzien van verschillende symbolen, die ontleend zijn aan de dierenwereld: het hert als het symbool van het brandend verlangen naar den onder broodgestalte verborgene God; de pauw als het symbool der heerlijke verrijzenis; de eenhoorn als het symbool der maagdelijkheid van Maria; een fantasiedier, dat de redacteur doet denken aan de humor, die de kunst der Middeleeuwen kenschetste. Dan opnieuw een passage uit het artikel in de Nieuwe IJsselbode.

"In de lengte is de vloer midden vóór de altaren in de drie presbyteria gescheiden door drie loopers. De wederkerende figuur in deze loopers is het kruis met de doornenkroon, omgeven door de symbolen der Evangelisten, terwijl tusschen de armen van het kruis de duif, het symbool der onschuld, is geteekend."

Voor de lezer : een presbyteria is volgens het van Dale woordenboek: presbyterium: plaats van de bijeenkomst der priesters, in de oude basilieken achter het altaar, later het priesterkoor. De tegels van Villeroy en Boch waren overigens gewild onder kerkarchitecten en – besturen. Dezelfde tegels liggen in meer kerken bijvoorbeeld in de Sint Jozefkerk te Enschede. Hierover verderop meer.

De technische kant van de vloertegels

Tekst vriendelijk verzorgd door mevrouw Kitty Lameris van Frides Lameris Kunst en Antiek te Amsterdam: "De tegels zijn geïnspireerd op "ingelegde vloertegels" die in de Middeleeuwen in onze contreien voorkwamen, tegels met twee contrasterende kleuren. Deze werden gemaakt door een stempel te drukken in een nog natte tegel van rode klei. De hierdoor ontstane diep uitgespaarde figuur werd opgevuld met witte klei. Hier overheen kwam een laag loodglazuur. Deze techniek was ideaal voor vloeren omdat ook na slijtage de figuur lang zichtbaar bleef, in tegenstelling tot majolicategels, die op een witte ondergrond van tinglazuur waren geschilderd. Als dat eraf gelopen werd, bleef alleen de klei van de tegel zichtbaar." Via de veilingsite Catawiki is in april 2019 nog een set van vier tegels verkocht.

De site vermeld:

Fabrikant / Merk: Villeroy & Boch, Mettlach Geschatte periode: 1890-1919

Land van herkomst: Duitsland Formaat: De tegels zijn 17 cm x 17 cm en maar liefst 2 cm dik. Weegt meer dan 1,25 kilo per tegel.

De zelfde tegels in een andere lokale kerk

Volgens vriendelijke mededeling eind augustus 2015 van mevrouw Corrie Kustusz te Halsteren, die ook een set bezit, komen haar tegels uit de Sint Josephkerk, die stond te Bergen op Zoom van 1912 tot 1972.

Moment van leggen van de tegels in De Maagd

In ieder geval, zo leert het boek "Ter ere van De Maagd", studie 8 in de serie studies van de Geschiedkundige Kring: "in die jaren werd er immer aan de verfraaiing van het interieur van de kerk gewerkt". Kortom wanneer zijn de tegels in de kerk gelegd??

Gelijke vloertegels van de hierna te vermelden Jozefkerk te Enschede zijn geschonken in 1901 door de eerste pastoor (en/of zijn familie).

Dus kijkende naar de aangegeven vermoedelijke fabricagejaren 1890-1919 lijkt het 25-jarig jubileum van pastoor Muskens in 1887 een te vroeg moment. Echter mogelijk was het moment het met emeritaat gaan van pastoor/deken Muskens in 1902. Of het aantreden van een opvolger bijv. pastoor/deken Van Dam. Een andere mogelijkheid is dat ze aangebracht gelijktijdig met de bouw van de Sint Josephkerk in 1912. Of omdat ze mogelijk nog beschikbaar waren zouden ze gelegd kunnen zijn bij de vernieuwing van het altaar in 1929.

Jozefkerk te Enschede

Bron: website Stichting Vrienden Jozefkerk

"Begin bouw in mei 1893 tot de ingebruikneming op 25 september 1894 is heel sober. - Tegelvloer in priesterkoor. Deze vloer toont ons een overwegend kardinaalrode/crème gekleurde tegelvloer met daar door heen blauwe stroken. In crème op zwarte ondergrond zijn er vierkante en ronde tableaux met een groot krachtig hert met enorm gewei, 4 gevleugelde draken, met de (Franse) lelie. In crème op rood zien we ook tal van tegels met het krachtige hert, en een leeuw die met z'n poten een slang in z'n greep houdt.

In het midden een brede strook met crème op rode tegels met de mythische figuren van de 4 evangelisten. Identiek aan de medaillons van het Triomfkruis. Deze tegels zijn telkens per 4 aan een gelegd en vormen in de vier binnenhoeken nog een kruis met wit op blauw. In de brede strook zien we ook een tegeltafel voorstellende St. Joris te paard in gevecht met de draak. In de kleuren wit op zwarte ondergrond. Deze vloer is in 1901 geschonken door de eerste pastoor G.A.L. Peters (en/of zijn familie gelet op de diverse acties ter verfraaiing waar GP als de afsluitende gift was bijgeschreven?).

Tot slot : nog een tegeltableau

De Sint Gertrudiskapel kent ook nog een tegeltableau aan de muur.

Ter toelichting daarvan:

Van: Verzonden: Aan: Onderwerp:	Eekelen, T. (Tom) van dinsdag 6 januari 2015 8:56 Kruf, W. (Wim) FW:

Hallo Wim,

het tegeltableau van Gertrudis van Nijvel is origineel en dateert vermoedelijk uit 1829 of iets later. Het tableau, want zo noemen we een uit tegels bestaande afbeelding, was in die tijd duurzaam om een afbeelding vorm te geven in een verticale rechte opstand.

Aangepast: 22 januari 2014 (foto toegevoegd), 29 april 2014 (stukje Jozefkerk toegevoegd), 12 juni 2014 (stukje Mengelberg), 27 oktober 2014 (correctie Waterstaatskerk), 2 maart 2015 (mededeling Tom van Eekelen, projectleider cultureel erfgoed gemeente Bergen op Zoom), eind augustus 2015 (mededeling Corrie Kustusz), 5 juni 2019 (veilingsite Catawiki en aanpassingen Ton Putter, gids bij SBM) en 7 juni 2019 (herschikte opbouw).